

זכרונות בן-גוריון ויומן מדיני של משה שרת

הכרך הרביעי של זכרונות דוד בן-גוריון דן כולו בשנת 1937 ובתגובת ההנהגה הציונית על הצעתה של הוועדה המלכותית (ועדת פיל) לחלוקת ארצנו. הכרך הרביעי של היומן המדיני של משה שרת מטפל במאבקה של ההנהגה הציונית נגד "הספר הלבן". לפנינו שני כרכי זכרונות המביאים בצורה דחוסה וגדושה את אירועי אותן שנים. חוט ישר מוליך מן הפולמוס הפנימי בתוך התנועה הציונית סביב הצעת "החלוקה" אל הנפילה הגדולה למלחמת-העולם ואל "הספר הלבן"; על מקום תקוה תקוה קלושה למדינה יהודית בחלק קטן של ארץ-ישראל, כפי שהציעה ועדת-פיל, נמצאו הציונות והיישוב העברי עומדים מול תכנית מדינית בהגשמתה שנועדה להקפיא את המצב בארץ ולהביא, בסופו של דבר, לכינונה של מדינה ערבית בארץ-ישראל המערבית כולה.

ממסמכים בריטיים שנחשפו לעיון בתקופה האחרונה אנו יודעים שלא היה סיכוי לתכנית החלוקה של הוועדה המלכותית (ראת נתנאל קצבורג: מחלוקה לספר הלבן / מדיניות בריטניה בארץ-ישראל 1936—1940, הוצאת יד יצחק בן-צבי, 1974). אולם הצעתה של ועדת-פיל הוציאה את הדיון בגורלה

הפוליטי של הארץ מכלל דיון ופולמוס עקרוני ואידיאולוגי והעבירה אותו למישור של הצעות ממשלתיות רשמיות. לפיכך הועמד מדה המדיניות הציונית בפני דילמה קשה. אם שנים קודם-לכן יכול היה בן-גוריון לקבוע שאין טעם להחליט על עתידה של ארץ-ישראל משום שההווה הוא דינאמי ואין לקבוע את צורת העתיד לפי מצב-עניינים זמני בהווה, הרי עתה, ב-1937, נתבקשה הציונות לתת תשובה ברורה על שאלה שהוצגה לפניה מאז כמה וכמה פעמים. היתה זו שאלה דראמטית: באיזו מדינה אתם רוצים בתחומי ארץ-ישראל? כידוע, שקעה הציונות מיד בפולמוס עקרוני מתיש, שחשף וביטא את המחלוקת הפנימית בין המפלגות ובתוכן פנימה. בשנת 1937 הציב ויכוח זה את ראשי-הפרקים ואת עמדות-היסוד של הויכוחים הנמשכים משנת 1937 עד היום, ומבחינה ציונית פנימית אין ספק ששנת 1937 היא פרשת-דרכים חשובה.

התגובה הראשונה של בן-גוריון על הצעת החלוקה, שמילדיה היו הפרופיסור רג'ינלד קופלנד וחיים ויצמן, היתה שלילית. עדיין העדיף לנסח את המטרה הציונית בצורה המעורפלת, כפי שתואר אותה בעדותו בפני ועדת פיל: בית לאומי שהוא פחות ממדינה (בהיעדר ריבונות) ויותר ממדינה (משום שהוא מיצג יותר מיחידה פוליטית ריבונית בטריטוריה מוגדרת). אך משהתברר לבן-גוריון כי אכן מתעתדת הוועדה להציע "חלוקה" ניצב בפני בעיות עקרוניות וטקטיות ממדרגה ראשונה. נראה היה לו שהצעתה של ועדת-פיל היא הזדמנות היסטורית שאסור להחמיצה, ושצריך להסכים למדינה יהודית בחלק מן הארץ, משום שהתחליף הוא שינוי יחסו של משטר-המנדט ל"יישוב". תחזית זו לא התבדתה, ואמנם אחרי שנפלה הצעת "החלוקה" בא תורו של הספר הלבן. עם זאת, סבר בן-גוריון, אין המדיניות הציונית נית צריכה להכריז בשמחה על התלהבותה לתכנית-החלוקה. הסכמה מלכתחילה לתכנית החלוקה היא הסכמה מראש על עקרונות החלוקה. אחרי שתסכים המדינאות הציונית לעקרון, ללא ויכוח, יעבור הדיון לסוגיית

* דוד בן-גוריון: זכרונות / כרך ד; הביא לדפוס: מרדכי נסיהו ואלי שאלתיאל; עם עובד, 1974; 574 עמ'.

* משה שרת: יומן מדיני (ד); עם עובד והספרייה הציונית, 1975; 623 עמ'.

שוב מתבלטת התופעה שאירועים היסטוריים מכריעים מתערבים בנקודות-קיפאון בהיסטוריה הציונית ומשנים את מהלכה. כך היה אחרי הקיפאון שהביא קונגרס-אוגנדה ב-1903, שמלחמת-העולם הראשונה ניפצה אותו. בשנת 1937—לראשונה מאז 1917—נעשה נסיון לעצב מחדש את דיוקנה הפוליטי של ארץ-ישראל המערבית. המאבק הדיפלומטי הציוני הסתיים בכשלון חמור. מלחמת-העולם השנייה החזירה את הגלגל למצב דומה לזה של 1914; אך עתה, ב-1939, היה בארץ יישוב עברי גדול ומבוסס. גם המלחמה ומה שהביאה בעקבותיה היו שונים תכלית-שינוי ממה שהביאה בעקבותיה מלחמת-העולם השנייה. זכרונות בן-גוריון והיומן המדיני של שרת הם שיעור ממדרגה ראשונה בפוליטיקה הציונית.

ש.י.

דו־שיח ערבי-ישראלי

פרופ' שאול פרידלנדר עשוי אולי להתריע על כך שגילויים של אי-אמון כלפי שיחתו עם שני מצרים שמאלנים צעירים, המתוארים כמיצגים את "האגף השמאלי" של התנועה הפלשתינאית, פירושו סתימת הפתחים הקטנים של הנסיון להידברות ול"הבנה יהודית-ערבית". אף-על-פי-כן יש לתמוה על פרופ' פרידלנדר, העוסק הרבה בחשיבות הפסיכו-לוגיה בהיסטוריה: האם הניסוי האינטלקטואלי שעשה בפארוז סביב מכשיר ההקלטה אינו פרי תמימות נוראה? פרטיכל השיחות פורסם בצרפתית ויצא עכשיו לאור בעברית אך בשפה הערבית לא יצא, כמדומה, בשום מקום. לפיכך מיועד מחזור השיחות הזה לקורא הצרפתי—בעיקר זה ה"שמאלני"—ולקורא העברי, אך אין הוא מיועד לקורא

המפה והגבולות, וכושר-המיקוח של המדינות הציונית ייחלש, אם לא ייעלם כליל. לעומת זאת, אם תופיע הציונות כמתנגדת לעקרון החלוקה יבשיל צרכם של הבריטים בשיכנועה הצעות נדיבות יותר בתחום הטריטוריאלי. המסקנה הטקטית היתה: להופיע כמתנגדי החלוקה, כאשר למעשה מסכימים לה אך תובעים "חלוקה טובה". טקטיקה כזאת היתה נכונה להלכה אך בלתי-מעשית, שכן מיד נגררה התנועה הציונית לפולמוס סוער ומסעיר בין מחייבים למצדדים, ובסופו של דבר גזקה ההנהגה הציונית לאישור רשמי של מדיניותה. הממשלה הבריטית ידעה שהציונות רוצה בחלוקה ומסכימה על העקרון; הוויכוח על הגבולות נעשה עיקר וכושר-המיקוח של המדינאות הציונית—כפי שאפשר ללמוד מדפים ארוכים מאד של חשבון-נפש ושיקולים של ריאלי-פוליטיק גיאוגרפי, דימוגרפי, כלכלי וכו'—נחלש במידה רבה. הפרטיכלים והמכתבים היבשים המכונסים ב"זכרונות" של בן-גוריון הם מסמך פוליטי ממדרגה ראשונה, והסיפור של שנת 1937 נקרא כסיפור-מיתח ונראה כבבואה המשקפת את רוב סימניה האפייניים של הציונות כתנועה פוליטית. נפילתה של תכנית-החלוקה לא באה בגלל הוויכוח בין הממשלה הבריטית לבין הציונות אלא בגלל ההתנגדות העזה לתכנית בתוך ממשלת בריטניה—אותם כוחות שתמיד יכלו להכשיל כל פתרון פרו-ציוני שעלה בלונדון. הציונות המדינית התגלתה בשנת 1937 בקוצר-ידה. הישגה הבולט ביותר בתחום המדיני—כפי שמשקפים הדברים בכרך הרביעי של יומן שרת—היתה ביכלתה למנוע או לבלום פתרון אנטי-ציוני קיצוני. דבר זה בא לידי ביטוי בוועידת-לונדון של 1939, ערב מלחמת-העולם השנייה. האנגלים התכוונו אז ברצינות לאפשרות של הקמת מדינה ערבית בארץ-ישראל בתוך שנים מספר, אגב קיצוץ כנפיו של ה"יישוב". המדינאות הציונית—שהיתה צד הכרחי ל"מו"מ—לא יכלה למנוע את חוקי-ההקפאה של הספר הלבן ב-1939, אך היא יכלה למנוע פתרון פרו-ערבי מוחלט.

* מחמוד חוסיין + שאול פרידלנדר + ז'ן לאקוטיר: דו־שיח ערבי-ישראלי; תירגמה מצרפתית: מרים טבעון; הוצאת דביר, 1975; עמ' 180.